

НОВЕ СЛОВО В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДІЄВІСТИЦІ

Левченко Н. Біблійна герменевтика в давній українській літературі. Монографія. – Харків: Майдан, 2018. – 388 с.

Монографія Наталії Левченко “Біблійна герменевтика в давній українській літературі” стала новим словом у сучасній українській медієвістиці й засвідчила ще один крок у розвитку потужної наукової школи Леоніда Ушкалова (науковий редактор видання). Серед рецензентів книжки – відомі вчені-медієвісти П. Білоус, І. Набитович, М. Сулима. Авторка присвятила видання своєму єдиному синові Юрію Литвиненку – посмертному лицарю ордена Богдана Хмельницького, який загинув 2015 р., захищаючи свободу, незалежність і територіальну цілісність України.

Фактично монографія стала першим у національній медієвістиці виданням, у якому поставлено й вирішено на високому фаховому рівні масштабну проблему місця та ролі біблійної герменевтики в українській літературі XI – XVIII ст. Метою дослідження стало вивчення місця та ролі біблійної герменевтики у творах давньої української літератури XI – XVIII ст. (с. 11). Цілком правомірно, що старокиївська доба вивчається на матеріалі насамперед пам’яток епідиктичного красномовства. Далі проаналізовано різножанрові пам’ятки української полемічної літератури зламу XVI – XVII ст. і подано ґрунтовний аналіз біблійної ноєматики й евристики як конститутивного принципу основних жанрів барокової літератури, зокрема казань, полемічних трактатів, філософських діалогів тощо.

Структура книжки дуже добре продумана й цілком відображає її наукову концепцію. У першому розділі “Біблійна герменевтика в українській літературі як об’єкт історико-літературних студій” розглядається становлення й розвиток біблійної герменевтики. Авторка детально проаналізувала історію її вивчення в українському літературознавстві, акцентуючи увагу на біблійній герменевтиці Харківської сковородинознавчої школи, що її й сама репрезентує. Окремо подано герменевтичну парадигму Олександра Потебні як процес сприймання – розуміння – тлумачення Біблії. Акцентовано на алегоричній методі тлумачення Біблії Г. Сковородою в рецепції Ю. Шевельова. Виокремлено етапи становлення національної

герменевтики, зокрема біблійної.

У другому розділі “Біблійна герменевтика в українській літературі старокиївської доби” авторка наголошує, що перші переклади Біблії по суті стали початковим періодом у розвитку екзегези Святого Письма в Україні, первісним етапом її тлумачення. У монографії “уперше відчитано елементи біблійної екзегези в структурі літописного жанру та оригінальних агіографічних творів, зроблено висновок, що використання біблійної герменевтики в оригінальних жанрах старокиївської літератури є першим, дometодологічним, етапом її розвитку в давній українській літературі” (с. 12). Н. Левченко через призму біблійної герменевтики аналізує твори перекладної старокиївської літератури, відстежує їх вплив на розвиток оригінального письменства XI – XIII ст. Дуже детально і глибоко представлено світову традицію тлумачення Біблії доби Середньовіччя. У роботі окреслено широкий світовий контекст. Зокрема, алегоричну екзегезу Біблії Філона, потрійний сенс Біблії в екзегезі Оригена, буквальне розуміння її богословами антиохійської школи й Тертуліаном, природу біблійної герменевтики Августина, практичну екзегезу Іоанна Златоустого, каппадокійський синтез і духовно-моральні риси Василя Великого, головні євангельські чесноти в екзегетичних моделях Єфрема Сирина, гносеологічну теорію осягнення незбагненності Григорія Ниського, системну догматику віровчення Іоана Дамаскіна, біблійні алюзії в перекладних повістях і романах. Фактично бачимо масштабну систему біблійної екзегетики

грецько-візантійської традиції, яка вплинула на києворуське сприйняття й тлумачення Біблії. Окремо розглянуто біблійну герменевтику Харківської сковородинознавчої школи, що сформувала наукові погляди самої авторки. Детально проаналізовано внесок Л. Ушкалова – засновника сучасних наукових студій у вивченні барокової літератури.

Удало дібрано тексти для аналізу особливостей біблійної герменевтики в пам'ятках старокиївської епідиктичної риторики. Проаналізовано фігури контрасту в практичній екзегезі Святого Письма Кирила Туровського, зразки біблійної ієрофанії у “Слові про Закон і Благодать” Іларіона, екзегезу Біблії в простій проповіді Луки Жидяти, морально-практичну тему в екзегетичній практиці Феодосія Печерського, правила сприйняття та розуміння Слова Божого Нестора Печерського як пізнання світу, агіографічні сюжети в матриці біблійної герменевтики Нестора Печерського, екзегетичні вкраплення в канонах літописного жанру.

У третьому розділі “Питання біблійної ноєматики та евристики в українській полемічній літературі кінця XVI – початку XVII століть” біблійна герменевтика полемічною та бароковою літературою тлумачиться як синтез східної та західної герменевтичних традицій, враховуючи засади античної та юдейської риторик. Авторка вперше проаналізувала рецепцію західної чотирисенсової біблійної герменевтики українською полемічною літературою на прикладі творчості різних конфесій. Чітко розмежовано біблійну герменевтику українських православних письменників-полемістів й особливості тлумачення Святого Письма у творах українських католицьких письменників-полемістів. Щодо перших, то наголошено на таких аспектах їхньої творчості, як чотирисенсова біблійна герменевтика, тріадична система знака у структурі біблійної ноєматики, образи Віри, Надії, Любові в системі чотирисенсової біблійної герменевтики, визначено вплив ісихастського вчення на біблійну герменевтику. Репрезентовано канони тлумачення біблійних текстів, особливості біблійної герменевтики

в давній українсько-литовській літературі, шляхи тлумачення Біблії у творах маловідомого письменника Йова Заліза. Щодо католицьких письменників, то проаналізовано особливості біблійної герменевтики в полемічних православних, католицьких і протестантських дискурсах, визначено специфіку екзегетики Петра Скарги та її вплив на українську літературу, екзегетичні вкраплення в полемічному дискурсі Іпатія Потія.

Четвертий розділ “Біблійна герменевтика в українській бароковій літературі” репрезентує розв'язання низки важливих питань. Зокрема, почвірну методу тлумачення Святого Письма у творчості українських письменників XVII – XVIII ст. Уперше проаналізовано ієрофанію біблійного образу каменю в українській бароковій літературі за принципом герменевтичного кола. Дослідниця вивчила способи застосування чотирисенсової методи біблійної герменевтики у творах Василя Суразького, Стефана Яворського, Дмитра Туптала, Івана Максимовича та вплив на неї ідей ісихазму. Духовність автора Н. Левченко трактує одним із головних чинників досягнення Біблії, акцентуючи на старозавітній префігурації новозавітної історії в бароковій екзегетиці, концепті сакральної антропології у структурі біблійної герменевтики, феноменологічній екзегезі імені Бога в українських барокових текстах, теофанічній символіці каменю в екзегетичній практиці українських барокових письменників, чотирисенсової методи біблійної герменевтики у творах Дмитра Туптала. Вона цілком правомірно акцентує на буквальному розумінні Біблії в українській бароковій літературі, а науку про вербальну інспірацію біблійного тексту подає як підґрунтя дослівної методи її тлумачення. Н. Левченко визначає протестантські маркери в буквальній екзегезі Феодана Прокоповича в контексті аналізу поетики фігуратизму в літературі українського Бароко. На увагу заслуговує фахове тлумачення Біблії, її алегоричного образу у творчості Сковороди, бачення людини як універсального символу життя в системі його біблійної герменевтики.

Проаналізовано й особливості образу Бога у творах Г. Сковороди, біблійну префігурацію в його екзегетичній системі.

Загалом своєю монографією “Біблійна герменевтика в давній українській літературі” Н. Левченко розв’язала давно назрілу проблему створення спеціальної праці, присвяченої з’ясуванню ролі та значення біблійної герменевтики в давній українській літературі. Цілком правомірно біблійна герменевтика репрезентована як структурант поетики творів давньої української літератури. “Біблійна

герменевтика, занесена з перекладними жанрами ще в старокиївську літературу, пройшла тривалий шлях становлення в давній українській традиції – від дометодологічного періоду практичної екзегези XI – XII століть до інтенсивного розвитку з глибоким теоретичним підґрунтям за часів українського бароко” (с. 331). Українська медієвістика отримала ще одне серйозне високофахове дослідження, котре засвідчило постановку і вирішення вагомих питань національної літературознавчої науки.

Оксана Сліпушко
м. Київ

Отримано 15 серпня 2018 р.

ФІЛОЛОГІЧНІ ГАЛАКТИКИ, СУЗІР’Я, АСТЕРОЇДИ ТА МЕТЕОРИТИ ВОЛОДИМИРА КУЗЬМЕНКА

**Кузьменко В. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. –
Київ: Друге дихання, 2018. – 684 с.**

Нещодавно літературознавець і критик Володимир Кузьменко оприлюднив нову книжку з нагоди свого 60-річчя. До однотомника наукових праць включено літературно-критичні студії, написані впродовж останніх двадцяти років. Окремі з них уміщено вперше, решту переосмислено й доповнено.

Композиційно книжка “У всесвіті слова” складається з передмови, п’яти розділів та фотоархіву. У передмові “*Per Aspera ad Astra*” автор зауважує, що “науковець, який береться за дослідження поетичного слова, стикається з об’єктом, рівнозначним за своєю безмежністю космосу, – із філологічним всесвітом слів і думок: він так само невичерпний, як і його праобраз” (с. 9). Однотомник В. Кузьменка “У всесвіті слова” пропонує читачеві авторський погляд на мистецьки вартісні здобутки. Отож, *Per Aspera ad Astra*, крізь терни – до зірок!

Розділ перший – “Епістолярна галактика” – містить есеї „Вибрані місця з листування з друзями” М. Гоголя як листу в вічність”, “Епістолярна форма в творчості Тараса Шевченка”, а також монографію “Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20 – 50-х років ХХ століття”.

В есеї про “крамольну книгу” М. Гоголя наголошується на потребі виваженого переосмислення її впливу на рух літератури, на стан української думки загалом, адже “саме сьогодні, як ніколи, дуже важливо дати зрозуміти кожному, що без віри людина просто існує, втрачає себе в цьому світі” (с. 12).

Есеї “Епістолярна форма в творчості Тараса Шевченка” розкриває специфіку одного із панівних композиційних принципів репрезентації художнього змісту. Ідеться про період десятирічного заслання в житті митця, коли були написані повісті “Музикант”, “Близнець”, “Художник”, “Прогулка с удовольствием и не без морали”.

Монографія В. Кузьменка “Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20 – 50-х років ХХ століття” (1998, 2-ге вид. 2016) до сьогодні має високий індекс